

Nr 108.

Ankom till riksdagens kansli den 7 maj 1941 kl. 3 e. m.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående statsbidrag för budgetåret 1941/42 till undervisningslokaler för folkskoleväsendet m. m.

(2:a avd.)

I propositionen, nr 1, angående statsverkets tillstånd och behov under budgetåret 1941/42 har Kungl. Maj:t under åttonde huvudtiteln (punkten 145 av den propositionen bilagda utdraget av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för den 3 januari 1941) föreslagit riksdagen att, i avbidan på den proposition i ämnet, som bleve riksdagen förelagd, beräkna för budgetåret 1941/42

dels till Folkskolor m. m.: Byggnadsbidrag för nya undervisningslokaler ett förslagsanslag av 1,000,000 kronor;

dels till Folkskolor m. m.: Byggnadsbidrag för vissa äldre undervisningslokaler ett förslagsanslag av 1,690,000 kronor;

dels till Folkskolor m. m.: Hyresbidrag för undervisningslokaler ett förslagsanslag av 180,000 kronor;

dels till Folkskolor m. m.: Underhålls- och materielbidrag ett förslagsanslag av 900,000 kronor;

dels ock till Folkskolor m. m.: Tjänstebostadsbidrag ett förslagsanslag av 3,100,000 kronor.

Sedermera har Kungl. Maj:t i en den 21 februari 1941 dagtecknad proposition, nr 140, under åberopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för samma dag, föreslagit riksdagen att för budgetåret 1941/42 anvisa

dels till Folkskolor m. m.: Byggnadsbidrag för nya undervisningslokaler ett förslagsanslag av 1,000,000 kronor;

dels till Folkskolor m. m.: Byggnadsbidrag för vissa äldre undervisningslokaler ett förslagsanslag av 1,600,000 kronor;

dels till Folkskolor m. m.: Hyresbidrag för undervisningslokaler ett förslagsanslag av 180,000 kronor;

dels till Folkskolor m. m.: Underhålls- och materielbidrag ett förslagsanslag av 900,000 kronor;

dels ock till Folkskolor m. m.: Tjänstebostadsbidrag ett förslagsanslag av 3,100,000 kronor.

1. Förslag till ändrade bidragsgrunder m. m.

Departementschefen har inledningsvis ansett sig kunna fastslå, att det nuvarande systemet för statsbidrag till folkskolebyggnader icke till alla delar fungerat helt tillfredsställande. *Departementschefen* erinrar vidare, att folkskolans besparingssakkunniga i ett den 24 augusti 1940 avgivet betänkande — i syfte att avhjälpa de olägenheter, som enligt vad erfarenheten givit vid handen vore förknippade med systemet — upptagit frågan om en revision därav, varvid eftersträfvats att dels öka kommunernas intresse av att hålla byggnadskostnaderna nere, dels minska statens kostnader för verksamheten, dels ock avvägabringa en utjämning vad beträffar skolbyggnadernas standard. För egen del ansåge *departementschefen* i likhet med de sakkunniga, att många skäl talade för en omprövning av det nuvarande bidragssystemets ändamålsenlighet i syfte att tillgodose bland annat nu angivna önskemål. En sådan vore så mycket mer önskvärd som bidragsverksamheten från början fått helt andra och större proportioner än vid systemets genomförande kunnat förutses. Storleken av de nu till nya folkskolebyggnader utgående statsbidragen belystes därav, att Kungl. Maj:t intill den 1 februari 1940 för sådana byggnadsföretag fastställt kostnadssummor till ett belopp av sammanlagt 40,483,000 kronor. Ur statsfinansiell synpunkt vore frågan om en lämplig utformning av statsbidragssystemet därför av stor betydelse. Givet vore emellertid, att vid frågans bedömande själva syftet med statsbidrag till förevarande ändamål icke finge lämnas ur sikte. Tillbörlig hänsyn måste sålunda tagas även till skolhygieniska, pedagogiska och andra för skolväsendets förkovran betydelsefulla faktorer.

Det borde påpekas, framhåller *departementschefen*, att möjligheter icke saknades att i viss utsträckning tillgodose de av de sakkunniga framförda synpunkterna även utan ändring av principiell natur i de nuvarande statsbidragsbestämmelserna. Den prövning av uppkommande byggnadsfrågor, som dessa bestämmelser förutsatte, gjorde det möjligt för staten att öva starkt inflytande på byggnadsverksamhetens omfattning och byggnadernas allmänna standard. I detta syfte hade i cirkulär den 26 april 1940 till vederbörande myndigheter framhållits nödvändigheten av att under rådande allmänna förhållanden byggnadsföretag för folkskoleväsendet — när sådant företag över huvud prövades böra ifrågakomma — planerades så, att kostnaderna för företaget så långt som möjligt hölles nere. Cirkuläret innehölle även anvisningar, huruledes detta lämpligen kunde ske. Då behov visat sig föreligga av en mer allmän omprövning ur besparingssynpunkt av folkskolebyggnadernas utformning, hade denna fråga helt nyligen hänskjutits till 1940 års civila byggnadsutredning, med ledning av vars förslag det torde vara möjligt att ernå en byggnadsstandard, som ur skilda synpunkter kunde vara rimlig. Skulle dessa åtgärder icke befinnas tillräckliga,

kunde jämväl övervägas lämpligheten av att sänka det statsbidrag av i regel 75 procent av kostnadssumman, som nu utginge till exempelvis 65 eller 60 procent. En sådan åtgärd ansåge departementschefen sig dock icke böra nu ifrågasätta.

Då sålunda möjligheter redan nu föreläge att vid statsbidragssystemets tillämpning beakta även de ekonomiska synpunkterna och frågan om en mer allmän revision av bidragsgrunderna syntes fordra ytterligare överväganden, hade departementschefen icke ansett sig kunna nu annat än vad beträffade vissa detaljer upptaga de sakkunnigas härutinnan framlagda förslag till bedömande.

H a n d l ä g g n i n g e n a v b y g g n a d s ä r e n d e n. De sakkunniga ha framhållit önskvärdheten av en i viss mån ändrad ordning för byggnadsärendenas handläggning i syfte att åstadkomma en ur skoldistriktens synpunkt ändamålsenligare procedur.

De sakkunniga ha sålunda föreslagit, att skoldistrikt till en början skall verkställa utredning rörande det föreliggande lokalbehovet. Denna utredning förutsättes skola verkställas i samråd med statens vederbörande folkskolinspektör. Frågan rörande lokalbehovet skall därefter underställas skolöverstyrelsen, som har att delgiva skoldistriktet resultatet av den av överstyrelsen verkställda prövningen och därvid angiva det lokalbehov, som kan anses föreligga, och för vilka lokaler, statsbidrag kan beräknas komma att utgå. Sedan dessa förberedande åtgärder vidtagits, har skoldistriktet att låta upprätta fullständiga ritningar, arbetsbeskrivningar och kostnadsberäkningar, varefter ansökan om statsbidrag i vanlig ordning ingives. För att detta ändrade granskningsförfarande skall kunna genomföras och erforderlig granskning av ritningar samt uppgörande av skissritningar skall kunna ske, ha de sakkunniga föreslagit en höjning av anslaget till byggnads-sakkunnigt biträde inom överstyrelsen med 5,100 kronor till 15,000 kronor.

Departementschefen har i huvudsak icke haft något att erinra mot de sakkunnigas förslag.

T j ä n s t e b o s t a d s b i d r a g e t. De sakkunniga, som haft till uppdrag även att taga under övervägande lämpligheten av en ändrad fördelning mellan staten och kommunerna av kostnaderna för folkskoleväsendet, ha för sin del uttalat, att — därest kostnadsfördelningen mellan staten och kommunerna borde förskjutas utöver vad som kunde komma att ske genom att de sakkunnigas förslag rörande statsbidrag till byggnader för folkskoleväsendet vunne tillämpning — avskaffandet av tjänstebostadsbidraget i främsta rummet borde ifrågakomma. De sakkunniga anslöte sig dock till den under frågans tidigare handläggning uttalade meningen, att en dylik åtgärd icke syntes böra vidtagas under nu rådande förhållanden utan borde därmed anstå till en tidpunkt, som av statsmakterna kunde befinnas lämplig.

Departementschefen har visserligen funnit starka skäl tala för tjänstebostadsbidragens avskaffande, men i avbidan på det förslag, som kommu-

nalskatteberedningen torde komma att inom en nära framtid framlägga, dock ej ansett sig böra förorda en avveckling av detta bidrag, som alltså för nästa budgetår borde utgå enligt oförändrade grunder. Departementschefen kunde av samma skäl ej heller tillstyrka ett av skolöverstyrelsen tidigare framställt förslag om inarbetande av detta statsbidrag i det till lärarlöner utgående bidraget eller ett av statskontoret framlagt förslag om avskaffande av underhålls- och materielbidraget.

Skyldighet för skoldistrikt att tillhandahålla tjänstebostad. Jämlikt kungörelsen 1918: 760 angående avlöning åt lärare vid folk- och småskolor samt statsbidrag till sådan avlöning skulle lärare, i enlighet med vad därom särskilt var stadgat (1918 års boställsordning), åtnjuta fri bostad och bränsle eller motsvarande ersättning enligt ortens pris. Motsvarande bestämmelse finnes ej i det nu gällande avlöningsreglementet (1937: 868) för lärare vid folk- och småskolor. I avlöningsreglementet stadgas i stället, att lärare skall vara skyldig mottaga tjänstebostad av tjänlig beskaffenhet, därest sådan anvisas honom. 1918 års och nu gällande boställsordning (1937: 998) för lärare vid folk- och småskolor innehålla endast bestämmelser om tjänstebostadens läge, beskaffenhet, tjänstinnehavares åligganden, från- och tillträdesdag m. m.

Folkskolans besparingssakkunniga ha framhållit, att beträffande ett stort antal skolor å landsbygden förhållandena vore sådana, att tjänstebostäder för lärarna kunde anses vara oundgängligen nödvändiga, enär möjlighet för lärare att på rimligt avstånd från skolan förhyra lämplig bostad icke finnes. Det måste också vara i skolans lika mycket som i lärarens intresse, att läraren hade sin bostad i omedelbar närhet av skolan. Läraren kunde nämligen då bättre utöva tillsyn över icke blott lärjungarna utan även över skolanläggningen i dess helhet, lokalernas uppvärmning, rengöring och dylikt, än vad eljest vore möjligt.

En del fall hade förekommit, då skoldistrikt sökte ordna bostadsfrågan för sina lärare så, att vid skolorna anställda lärare uppsades från av dem innehavda tjänstebostäder men samtidigt erbjödes att förhyra bostäderna av distriktet. Därigenom bleve bestämmelserna i gällande boställsordning för lärare vid folk- och småskolor icke tillämpliga på ifrågavarande bostäder. Detta kunde innebära en avsevärd försämring av den bostadsstandard, som genom boställsordningen avsetts att upprätthållas. En dylik anordning syntes de sakkunniga icke tillfredsställande.

De sakkunniga ha såsom sin mening uttalat, att hittills gällande praxis borde tillämpas, och att det sålunda borde åligga skoldistrikt att tillhandahålla tjänstebostäder åt lärare vid folk- och småskolor i de fall, då förhållandena icke möjliggjorde för vederbörande lärare att själv anskaffa tjänlig bostad, samt att, där tjänstebostad, som varit upplåten åt lärare, finnes och fortfarande skulle användas som bostad för lärare, boställsordningens bestämmelser skulle äga tillämpning på densamma.

Folkskolinspektörerna ha så gott som undantagslöst mer eller mindre

kraftigt understrukit de sakkunnigas uttalande, att skoldistriktet borde vara skyldiga tillhandahålla tjänstebostäder, där lärarna saknade möjligheter att hyra sådana. Några av inspektörerna ha betecknat de nuvarande förhållandena beträffande tjänstebostäderna såsom oeffterättliga.

Skolöverstyrelsen har funnit det vara nödvändigt, att såsom villkor för statsbidrags utgående till avlöning åt lärare vid folk- och småskolor föreskrevs, att skoldistrikt skulle vara pliktigt tillhandahålla tjänstebostäder i de fall, då förhållandena icke möjliggjorde för vederbörande lärare att hyra tjänlig bostad i skolans närhet.

Statskontoret har framhållit, att det icke heller före tillkomsten av nu gällande lönebestämmelser funnits någon särskild föreskrift om skyldighet för skoldistrikt att tillhandahålla lärare vid folk- och småskolor tjänstebostäder. Enligt statskontorets mening hade de sakkunniga icke anfört någon omständighet, som kunde anses utgöra anledning att nu vidtaga särskilda åtgärder i fråga om skoldistrikts skyldighet att tillhandahålla lärare tjänstebostad. Skoldistriktet torde nämligen icke kunna fullgöra den i folkskolestadgan föreskrivna skyldigheten att inom distriktet inrätta erforderligt antal folkskolor utan att tillse, att vid varje skola anställd lärare hade möjlighet att skaffa tjänlig bostad å tjänstgöringsorten eller i dess närhet. Spörsmålet om vilket avstånd från skolan, som härvid kunde komma i fråga, bleve givetvis beroende på de i varje särskilt fall föreliggande omständigheterna.

Departementschefen har för egen del anfört:

Departementschefen ville till en början framhålla, att 1937 års löne reglering för lärarpersonalen vid folk- och småskolor ej avsett att medföra någon ändring i de förhållanden, som tidigare rått i förevarande hänseende. Såsom statskontoret framhållit, torde nämligen ett skoldistrikt icke kunna fullgöra sin skyldighet att inom distriktet upprätthålla erforderligt antal folkskolor utan att samtidigt tillse, att vid varje skola anställd lärare hade möjlighet att skaffa tjänlig bostad åt sig i skolans närhet. Läraren kunde å andra sidan ej påfordra tjänstebostad, därest annan bostad, som uppfyllde de krav boställsordningen ställde på tjänstebostad eller därmed likvärdig bostad, funnes att tillgå i skolans närhet. Den omständigheten, att hyran för en sådan bostad överstege de i avlöningsreglementet fastställda ersättningsbeloppen för tjänstebostad, kunde däremot ej medföra någon skyldighet för distriktet att tillhandahålla tjänstebostad. Å andra sidan syntes man i allmänhet ej böra fordra, att tjänstebostad, som varit upplåten åt lärare, även i fortsättningen måste användas för detta ändamål. Endast i de fall, då annan lämplig bostad ej funnes att tillgå, syntes detta krav böra uppställas. Däremot syntes uppenbart, att skoldistrikt ej borde få i syfte att förhindra tillämpningen av boställsordningen på tjänstebostaden uthyra denna till läraren. Departementschefen anslöte sig därför till de sakkunnigas uppfattning. Skoldistrikt borde sålunda vara skyldigt tillhandahålla tjänstebostad i de fall, där bostadsförhållandena på orten icke möjliggjorde för läraren att själv hyra tjänlig bostad i skolans närhet. Vidare borde givetvis boställsordningen alltid vara tillämplig på skoldi-

striktet tillhörig bostad, vilken anvisades såsom bostad åt lärare. För att ernå kontroll över efterlevnaden härav syntes i villkoren för statsbidrag till avlöning åt lärare vid folk- och småskolor böra inrymmas bestämmelser av den innebörd skolöverstyrelsen föreslagit.

Vad departementschefen inledningsvis anført i fråga om önskvärdheten av en omprövning av ändamålsenligheten hos det nuvarande systemet med statsbidrag till folkskolebyggnader samt angående åtgärder för ernående av en byggnadsstandard, som ur olika synpunkter kan vara rimlig, har icke givit utskottet anledning till erinran. Utskottet har dock icke därmed tagit ställning till departementschefens i detta sammanhang gjorda uttalande om att, därest dylika åtgärder icke befundes tillräckliga, man jämväl kunde överväga lämpligheten av att sänka det statsbidrag av i regel 75 procent av kostnadssumman, som nu utginge, till exempelvis 65 eller 60 procent, en åtgärd, som departementschefen icke heller ansett sig böra nu ifrågasätta.

Utskottet.

Utskottet ansluter sig till departementschefens förslag rörande ändrad handläggning av byggnadsärenden. Utskottet biträder jämväl förslaget om höjning av anslagsmedlen till byggnadssakkunnigt biträde inom skolöverstyrelsen och arbetshjälp åt denne; utskottet ämnar i annat sammanhang återkomma härtill.

Beträffande frågan om skyldighet för skoldistrikt att tillhandahålla tjänstebostad och vad därmed äger samband kan utskottet i huvudsak ansluta sig till vad departementschefen anført och förordat. Sålunda bör även enligt utskottets mening boställsordningen alltid vara tillämplig på skoldistriktet tillhörig bostad, vilken anvisas åt lärare. Utskottet förutsätter emellertid, att boställsordningens krav skola anses uppfyllda, därest bostaden i väsentliga avseenden fyller nämnda krav.

2. Anslagsberäkningar.

I fråga om anslagsberäkningarna innebär Kungl. Maj:ts förslag en höjning med 50,000 kronor av anslaget till byggnadsbidrag för nya undervisningslokaler samt en minskning av anslagen till byggnadsbidrag för vissa äldre undervisningslokaler och till tjänstebostadsbidrag med 90,000 kronor respektive 100,000 kronor.

De framlagda anslagsberäkningarna hava icke givit utskottet anledning till erinran.

Utskottet.

Under åberopande av vad ovan anförts får utskottet hemställa,
att riksdagen må för budgetåret 1941/42 under åttonde
huvudtiteln anvisa

- a) till *Folkskolor m. m.*: Byggnadsbidrag för nya undervisningslokaler ett förslagsanslag av 1,000,000 kronor;
- b) till *Folkskolor m. m.*: Byggnadsbidrag för vissa äldre undervisningslokaler ett förslagsanslag av 1,600,000 kronor;
- c) till *Folkskolor m. m.*: Hyresbidrag för undervisningslokaler ett förslagsanslag av 180,000 kronor;
- d) till *Folkskolor m. m.*: Underhålls- och materielbidrag ett förslagsanslag av 900,000 kronor;
- e) till *Folkskolor m. m.*: Tjänstebostadsbidrag ett förslagsanslag av 3,100,000 kronor.

Stockholm den 6 maj 1941.

På statsutskottets vägnar:

J. B. JOHANSSON.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit

från första kammaren: herrar *Johan Bernhard Johansson, Joh. Nilsson* i Malmö, *Oscar Olsson, Asplund, Pauli, Torsten Ström, Andrén, Sven Larsson, friherre De Geer, Nisser, Persson* och *Emil Petersson*; samt

från andra kammaren: herrar *Jonsson* i Eskilstuna, *Eriksson* i Stockholm, *Andersson* i Prästbol, *Danielsson, Persson* i Falla, *Lindberg* i Umeå, *Holmdahl, Andersson* i Södergård, *Mårtensson, Viklund*, fru *Alvén* och herr *Olsson* i Kullenbergstorp.
